

REFORME ȘI POLITICI ÎN ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA

*Simion CERTAN, dr. hab., prof., USM
Ion CERTAN, dr. în ec., USM*

Republic of Moldova, since independence, decided to consolidate its place among the democratic nations and open to reform economy in order to integrate it in european and international circuit as well as in the process of globalization.

Reform of national economy was orientated towards substitution of an old, outdated and almost collapsed socioeconomic system by one capable to ensure the continued progress in society. Thus this reform could be done through revercing the ratio between state-owned and private property, reduction or even excusion of state intervention in economy, establishment and development of market economy tools and instruments.

Unfortunately the concept adopted for implementation was designd as is form scratch that does not consider ongoing changes, local particularities and specifics. Therefor it caused loses in time and money in almost all branches of national economy and led to growth of discrepancy among them and related to neighborhood ones.

The proposed essay consider a sintez of reforms evolution and economic policies efects, free trade and concurence, fiscal and investment policies applied in national economy, as well as their ajustment to best practicies and market economy requirements.

Key words: *reform, economy, property, policy, concurence, investment, eficiency, integration.*

Republica Moldova, după aprobarea Declarației de independență (27 august 1991), s-a declarat decisă să-și reformeze economia prin schimbarea raportului proprietății de stat și celei private, reducerea implicării directe ale autorităților publice în economie, formarea și dezvoltarea relațiilor de piață bazate pe mecanisme și instrumente economice.

A califica trecerea la economia de piață, se menționează în hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 26 iulie 1990, drept model de gospodărire și principala măsură redresarea economiei republicii. În 22 ianuarie 1991 Parlamentul țării noastre a admis dreptul la proprietate privată pe care în capitolul VI asigură garanțiile și apărarea acestui drept.

La 15 februarie 1991 a fost adoptată hotărârea cu privire la Concepția reformei agrare și a dezvoltării social-economice a satului, care presupunea „efectuarea pe etape a unui ansamblu de transformări în domeniul drepturilor de proprietate asupra pământului” cu scopul de a schimba radical relațiile economice, organizatorice și juridice existente la sat.

Astfel, reforma economiei naționale, în primul rând, a fost orientată spre schimbarea raportului proprietății de stat și celei private. În scopul reglementării procesului de modificare a raporturilor de proprietate, în 4 iulie 1991 a fost adoptată legea cu privire la proprietate care în articolul 5 a specificat „drept mijloace pentru procurarea obiectelor averii statului bunurile patrimoniale (BP) ale Republicii Moldova; economiile personale ale cetățenilor; mijloacele proprii ale asociațiilor de cetățeni, înregistrate pe teritoriul Republicii Moldova; creditele bancare; mijloacele investitorilor străini și ale persoanelor fără cetățenie” Au fost adoptate și alte legi majoritate cărora pe parcursul anilor au fost modificate și completate.

Autorii au proiectat reformele ca construcție ce urma a fi ridicată pe loc gol. Ele, însă, au traversat perioada romantică când toată lumea era convinsă că obținând

bonurile patrimoniale va deveni bogată, urmată de perioada de disperare când a depus bonurile patrimoniale în diverse structuri oficializate și le-au pierdut urma. Mai mult, reformele s-au realizat în spațiul mentalității moștenite din vechiul sistem, cu metode și instrumente, cel puțin îndoielnice. Este evident că reformarea economiei naționale a suportat și continuă să suporte toate efectele economico-financiare însoțite de pierderi consistente, inclusiv materiale. Actualmente ne aflăm în perioada realismului frecvent marcat de dinamism, deseori de incertitudine și risc, uneori chiar de ostilitate.

Economia națională se caracterizează prin creșterea produsului intern brut (PIB), în prețurile curente, de la circa 19 în 2001 la 82,17 miliarde de lei în 2011 (tabelul 1) sau de 4,3 ori.

Tabelul 1. Produsul Intern Brut

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
In prețuri curente, miliarde lei	19,05	22,56	27,62	32,03	37,65	44,75	53,43	62,92	60,04	71,88	82,17
In prețuri comparabile, miliarde lei	16,99	18,32	19,53	20,98	22,55	23,63	24,33	26,09	24,52	26,26	27,94
Pe locuitor, mii de lei	5,25	6,23	7,65	8,89	10,48	12,48	14,94	17,60	16,84	20,18	23,08

Sursa: Alcătuită de autor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Însă, PIB-ul în prețuri comparabile în anii de referință a crescut doar de 1,6 ori. Produsul intern brut pe locuitor a spirit de la 5,25 mii de lei în anul 2001 la 23,08 mii de lei în 2011 sau de 4,4 ori. Dar și în anul 2011 a fost mai mic de circa 66 ori în raport cu Luxemburg, 56 ori – cu Norvegia, 5 ori – cu România și 2 ori – cu Ucraina.

Cea mai mare parte a produsului intern brut, 52,5% din totalul anului 2011 s-a format în sectorul economiei private. În anul respectiv a fost aproape egală contribuția sectorului public (21,9%) și a întreprinderilor cu capital mixt și străin (21,2%) la formarea PIB ului național. Schimbări de proporții s-au produs în contribuția ramurilor economiei naționale la crearea PIB-ului Dacă în anul 2001 au dominat așa zisele alte activități, care includ prestarea serviciilor (46,9%), urmate de agricultură (22,4%) industrie (18,7%), comerțul și impozitele nete pe produse (câte 12,0% fiecare), apoi în anul 2011 rămân dominante serviciile (31,7%), însă sunt urmate de impozitele nete pe produse (17,0%), industrie (13,3%), comerț (13,3%) și agricultură (12,3%).

Volumul serviciilor cu plată prestate populației a sporit de la 3,4 miliarde de lei în anul 2001 la 12,3 miliarde de lei în 2009 sau de 3,6 ori. În serviciile cu plată care au fost prestate populației în anul 2009 au dominat cele publice cărora le revine circa 34%, urmate de cele private – 30% și întreprinderilor cu capital mixt și străin – 30,9 la sută din total. Mai mult de jumătate (56,8%) din serviciile cu plată au fost prestate populației din municipiul Chișinău.

Menționăm că serviciilor agențiilor de voiaj și de turism le revin doar 1,88 la sută din total, chiar dacă în anii 2001-2008 s-au majorat de 13,3 ori. Din serviciile prestate populației cu plată se evidențiază cele comunale cărora le revin 29,2 la sută, urmate de poștă și telecomunicații – 21,3%, transportul de pasageri – 18,5%, de alimentație publică – 10,3 la sută.

Activitatea industrială în Republica Moldova este orientată spre producerea bunurilor industriale competitive pentru a satisface cerințele pieții interne și a se impune pe piețele externe. Expunerea la concurența externă efectivă sau potențială este cea care generează, de obicei, câștiguri de alocare și câștiguri de eficiență tehnică mult

mai mari. Proprietatea privată este unul din factorii decisivi care condiționează concurența.

Valoarea producției industriale fabricate, după cum urmează din tabelul 2, a crescut de la 15,96 miliarde de lei în prețuri curente anul 2003 la 28,14 miliarde de lei în anul 2010 sau de 1,76 ori. În anii de referință valoarea producției industriale fabricate în sectorul public a sporit de 1,73 ori, în sectorul privat – de 2,08, iar cea fabricată în firmele străine plasate în spațiul țării noastre – de 1,71 ori. Numărul mediu anual al personalului ocupat cu activități industriale s-a micșorat de la 123,4 mii de persoane în 2003 la 106,5 mii de persoane în anul 2010 sau cu 13,7 la sută. Doar în firmele străine personalul ocupat în activități industriale a sporit de la 5 700 la 10 500 sau de 1,84 ori.

Dacă în anul 2003 raportul valoarea producției industriale în sectorul public, privat și cel din firmele străine a fost 1 : 3,14 : 0,54, apoi în anul 2010 a fost 1 : 3,78 : 0,41. Raportul numărului personalului ocupat în activitățile industriale din sectorul public, privat și al firmelor străine diferă considerabil de cel al valoarea producției industriale atât în anul 2003, când a fost 1 : 3,64 : 0,33, cât și în anul 2010, când a fost 1 : 4,31 : 0,75.

Tabelul 2. Principalii indicatori ai industriei

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Valoarea producției fabricate, în prețuri curente, mil. MDL	15963,1	17591,1	20770,2	22370,7	26173,5	29988,4	22643,9	28140,1
Din care:								
- publică	2196,0	2226,2	2407,1	2246,6	2669,1	3342,2	3487,7	3796,4
- privată	6903,5	7784,1	9575,1	10431,2	12633,9	14687,2	11579,9	14345,6
- străină	1283,5	1302,0	1501,6	1612,0	1856,8	2230,5	1885,1	2196,4
Numărul mediu anual al persoanelor ocupate cu activități industriale, mii persoane	123,4	126,4	125,9	122,2	120,1	115,1	105,4	106,5
Din care:								
- publică	17,1	16,9	16,7	15,7	15,3	14,4	13,9	14,0
- privată	62,2	65,4	65,9	67,6	66,9	63,4	59,6	60,4
- străină	5,7	6,2	6,3	9,0	9,6	11,1	10,0	10,5
Profit (+), pierderi (-) până la impozitare, mil. MDL	746,8	487,6	1001,0	476,6	2991,5	5049,0	-933,4	2175,0

Sursa: Alcătuită de autor în baza Anualelor Statistice ale Republicii Moldova.

Profitul obținut de la activitățile industriale în țara noastră variază de la 476,6 milioane de lei în anul 2006 la 5049,0 milioane de lei în anul 2008. Pierderile cifrate la -933 milioane de lei în anul 2009 au fost cauzate de criza ce s-a extins în toate statele europene, inclusiv și în Republica Moldova. Dar, chiar în următorul an, 2010, activitatea industrială s-a soldat cu profitul de până la impozitare de 2175,0 milioane de lei.

Este în creștere ponderea sectorului privat în agricultura națională. Chiar dacă producția globală agricolă obținută în sectorul privat, în prețurile comparabile ale anului 2005, oscilează între 9,43 miliarde de lei în 2007 și 12,32 în 2008 (tabelul 3), ea categoric domină în raport cu cea căpătată în sectorul public. Dacă în anul 2008 producția globală agricolă obținută în sectorul privat o depășește pe cea din sectorul public de circa 9 ori, apoi în 2009 – 18,1 ori.

Tabelul 3. Producția globală agricolă pe forme de proprietate, în prețuri comparabile ale anului 2005, miliarde de lei

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Total	10.18	12.30	12.40	12.27	9.43	12.46	11.26	12.15
Inclusiv:								
- publică	0,069	0.139	0.117	0.106	0,075	0.137	0,062	0,078
- privată	10.11	12.16	12.28	12.16	9.36	12.32	11.20	12.07
din care: colectivă	2.40	3.72	3.51	3.36	2.59	4.31	3.37	3.81
a gospodăriilor populației	7.71	8.44	8.78	8.80	6.77	8.01	7.82	8.25

Sursa: Alcătuită de autor în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

În anii 2003-2010 două treimi din producția globală agricolă, obținută în sectorul privat, îi revine celei din gospodăriile populației. Dacă în 2003 producția obținută în gospodăriile populației forma 76,24%, apoi în 2010 – se micșorează până la 68.4 la sută din producția sectorului privat.

Agricultura, inclusiv cea națională, este influențată considerabil de potențialul natural care, după cum afirmă P. Bran [3, p. 20], participă cu „forța legilor sale și cu „bunătățile” sale, substanță (s), energie (e) și informații (i), bunătăți aflate în stare naturală, „fabricate” de mișcarea fizică, chimică și biologică a materiei”. Forța naturii, continuă P. Bran [3, p. 34], „sub forma legilor sale generale și particulare la nivelul fiecărei forme de mișcare a materiei, va determina ca în acest proces nimic să nu se câștige, nimic să nu se piardă, totul să se transforme”.

Importantă parte componentă a potențialului natural este fondul funciar. Fondul funciar al țării noastre, cu configurația variată a reliefului, la 1 ianuarie 2011 era reprezentat de terenurile cu suprafața de circa 3384,6 mii ha (tabelul 4), inclusiv 2008,7 mii ha sau circa 60 la sută – cu destinație agricolă. Pădurile și alte terenuri cu vegetație forestieră alcătuiesc 462,8 mii ha sau 13,7% din totalul fondului funciar. Cu această suprafață forestieră, Republica Moldova este una dintre cele mai puțin împădurite țări din Europa.

Tabelul 4 Terenurile agricole pe forme de proprietate, la 1 ianuarie 2011

Indicii	pe toate formele de proprietate		din care			
	mii ha	%	publică		privată	
			mii ha	%	mii ha	%
Terenuri agricole, total	2498,3	100	654,7	100	1834,6	100
din care:						
- teren arabil	1812,7	72,6	264,0	40,3	1548,2	84,0
- plantații multianuale	298,8	12,0	37,6	5,8	261,2	14,2
inclusiv:						
- livezi	133,3	5,3	21,8	3,3	111,5	6,0
- vii	149,6	6,0	8,2	1,3	141,4	7,7
- pășuni	350,4	14,0	346,5	52,9	3,9	0,2
- fânețe	2,2	0,1	1,6	0,2	0,6	0,0
- pârloagă	34,1	1,3	5,0	0,8	29,2	1,6

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2010.

Orientarea principală a politicii agricole naționale a fost, este și încă mai rămâne schimbarea formei de proprietate asupra pământului. La 1 ianuarie 2011, după cum urmează din tabelul 4, suprafața terenurilor în proprietate privată a constituit 1834,6 mii ha sau circa 72,6% din terenurile agricole. Mai impunătoare este ponderea livezilor private care a format 83,6% și a viilor – 94,5% din totalul suprafețelor acestora. Practic, nu-s transmise în proprietate privată pășunile și fânețele.

Schimbarea formei de proprietate a generat una din cele mai controversate probleme, apărute în rezultatul atribuirii terenurilor în proprietate privată – forma organizatorico-juridică a exploatațiilor agricole. Actualmente, terenurile agricole sunt deținute de exploatațiile agricole de stat, societățile pe acțiuni, gospodăriile colective, gospodăriile țărănești (de fermier), gospodăriile auxiliare etc. Suprafața terenurilor agricole (tabelul 5) deținute de exploatațiile agricole de stat, societățile pe acțiuni și gospodăriile colective, a crescut de la 798,5 mii ha (35,2% din total) în 2003 la 871,3 mii ha (38,9% din totalul terenurilor agricole) în anul 2010 sau cu 9,1 la sută.

Semnificativ este că suprafața terenurilor deținute de întreprinderi și organizații a crescut din contul terenurilor agricole ce le-au deținut gospodăriile țărănești (de fermier) suprafața cărora s-a micșorat de la 743,5 mii ha (32,7% din total) în 2003 la 661,4 mii ha (29,6% din total) în 2010 sau cu 10,1 la sută. Suprafața terenurilor agricole deținută de gospodăriile anexe auxiliare a sporit modest de la 305,2 mii ha (13,4%) în 2003 la 313,6 mii ha (14,0%) în anul 2010.

Considerăm că dezvoltarea formelor organizatorico-juridice mici și mijlocii este justificată. Practica a demonstrat cu prisosință că prosperitatea economică este direct proporțională cu nivelul dezvoltării structurilor mici și mijlocii. Și în agricultura Republicii Moldova se evidențiază eficiența sectorului privat reprezentat de formele organizatorico-juridice mici și mijlocii. Producția globală agricolă, în prețurile comparabile ale anului 2005 s-a micșorat în sectorul public de la 105,7 milioane de lei în 2002 până la 61,8 milioane de lei în anul 2009 sau cu 41,5 la sută, iar în cel privat, respectiv – de la 11,7 la 11,3 miliarde de lei sau cu doar 2,6 la sută. Dacă producția globală agricolă obținută în sectorul privat în anul 2002 o depășea pe cea din sectorul public de 11 ori, apoi în 2009 – de 18 ori.

Conform anuarului statistic al Republicii Moldova, gospodăriile populației și gospodăriile țărănești pun la dispoziția consumatorului peste 70 la sută din volumul total al producției agricole.

Tabelul 5. Terenurile agricole după categoriile deținătorilor de teren, la începutul anului, mii ha

Indicii	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Total	2269,6	2264,0	2257,4	2254,0	2245,8	2240,2	2239,4	2236,9
din care:								
întreprinderi și organizații	798,5	835,2	841,2	848,0	839,0	858,0	867,8	871,3
gospodării țărănești (de fermier)	743,5	706,7	692,9	685,6	678,9	668,6	672,4	661,4
inclusiv cu suprafața medie a terenului mai mică de 50 ha	607,1	611,7	604,1	620,0	605,8	603,3	600,4	591,0
din care cu suprafața medie a terenurilor mai mică de 10 ha	600,4	586,5	601,9	611,6	591,3	585,3	579,4	565,6
gospodării anexe auxiliare (loturi pe lângă casă și grădini)	305,2	298,6	299,1	306,9	308,5	307,8	303,5	313,6
alți deținători de teren	422,4	423,5	424,2	413,5	419,4	405,8	395,7	390,6

Sursa: Calculele autorilor după Rezultatele cercetării statistice privind activitatea agricolă a micilor producători agricoli în Republica Moldova, Ed. Statistica Chișinău.

Potrivit rezultatelor cercetărilor statistice gospodăriile personale auxiliare ale cetățenilor și gospodăriile țărănești (de fermier) cu suprafața terenurilor de pământ până la 10 ha dispunând doar de circa 40% din terenurile agricole au produs 70% din volumul producției agricole totale din țară, inclusiv 58% – din producția vegetală și circa 87% – din producția animală, ceea ce demonstrează, incontestabil, că micii producători agricoli sunt mai eficienți.

Atenționăm că terenurile exploatațiilor agricole, conform datelor recensământului, sunt divizate în 2654,7 mii de parcele sau fiecărei exploatații agricole îi revine, în medie, circa 2.9 parcele. Dimensiunea medie a unei parcele, la nivel național, constituie 0,8 ha, în exploatațiile agricole cu personalitate juridică 25,8 ha, iar în cele fără personalitate juridică 0,4 ha. Evident, consolidarea terenurilor agricole este necesară, și noi o susținem cu condiția că acest proces să se producă benevol în conformitate cu cerințele pieței funciare.

Creșterea ariei medii a unei gospodării țărănești o considerăm oportună prin:

- Vânzare-cumpărare a terenurilor agricole. Conform datelor oficiale cadastrale (tabelul 6) 116020 ha. Suprafața tranzacționată prin cumpărare-vânzare a crescut de la 232 ha în 1999 până la 18 021 ha în 2019 sau 7,8 ori. Suprafața medie a unei tranzacții variază de la 0,07 ha în anii 2003-2006 la 0.48 ha în anul 2008. Mărimea medie a prețului unui ha a sporit de la 3 364 lei în 1999 la 16 490 lei în anul 2010 sau de 4,9 ori.

Deși atât numărul tranzacțiilor cu terenuri agricole cât și suprafața tranzacționată a sporit, rămâne a fi încurajată această formă de creștere a suprafețelor de teren pentru toate categoriile de gospodării prin formarea unui fond special în bugetul public pentru a acoperi rata dobânzii băncilor comerciale ce acordă credite pe termen de circa 10 ani cu destinația de a cumpăra terenuri agricole.

Extrem de important este implicarea statului în cumpărarea-vânzarea terenurilor agricole. Se propune ca statul să cumpere terenurile agricole de la fermierii ce nu-și pot onora misiunea la prețuri avantajoase pentru deținătorii acestor proprietăți (prețuri care pot depăși prețurile de pe piața internă) și să-l vândă la prețuri reduse pentru cei ce doresc să practice agricultura, în mod special pentru cei tineri.

- Donare și moștenire. Aceste procese pot fi impulsionate dacă va fi micșorat suficient tariful perceput de către instituțiile notariale pentru autentificarea moștenirii și donării.

Tabelul 6. Vânzarea cumpărarea terenurilor agricole în Republica Moldova

Anul	Suprafața tranzacționată, ha	Mărimea medie a unei tranzacții, ha	Mărimea medie a prețului unui ha, lei
1999	232	0,12	3364
2000	1269	0,13	3100
2001	2336	0,09	2928
2002	2682	0,10	3781
2003	3595	0,07	3733
2004	3291	0,07	8001
2005	3250	0,07	9040
2006	3773	0,97	1100
2007	16303	0,26	9962
2008	35145	0,48	19155
2009	25214	0,23	9259
2010	18021	0,28	16490
199-2010	116020	0,20	

Sursa: Calculele autorilor în baza informației Agenției Naționale Cadastrale.

- *Arendă*. Majoritatea terenurilor sunt transmise în arendă în baza contractelor formale care adesea provoacă conflicte, mai ales cele ce se referă la plata de arendă, care diferă de la caz la caz, iar adesea este și suficient de joasă. Considerăm oportună stabilirea plafonului de jos al prețului de arendă și înregistrarea contractelor de autoritățile publice locale.

- *Asociere și cooperare* în scopul folosirii mai eficiente a factorilor de producție. Ele sunt binevenite la formarea și consolidarea unităților organizatorico-juridice pentru achiziția producției agricole și aprovizionarea agricultorilor cu factorii de producție,

avînd ca obiectiv efectuarea calitativă și la timp a lucrărilor agricole la prețuri rezonabile, pentru studiul de piață, consultanță juridică, elaborarea planurilor de afaceri și altele.

Schimbarea formei de proprietate contribuie la majorarea numărului celor ce decid asupra utilizării eficiente a pământului ce influențează considerabil eficiența agriculturii. Rezultatele sondajului efectuat de noi ne ilustrează că, în 50,8% din microîntreprinderi, deciziile se adoptă unipersonal de manager. Din numărul total de întreprinderi mici, numai în 29,3% deciziile se adoptă unipersonal de manager și, respectiv, în 14,3% – din întreprinderile mijlocii. Adoptarea deciziilor prin consultarea principalilor specialiști se atestă în 56,1% din întreprinderile mici și 78,6% din întreprinderile mijlocii.

Potențialul natural, care, practic, nu migrează, permite dezvoltarea tuturor ramurilor agriculturii naționale cu condiția asigurării echilibrului cu celelalte resurse și în primul rând cu resursele umane.

Susținem formula lui A. Smith [7] că activitatea omului, creează masa bunurilor pe care le consumă ce impune studiul resurselor umane. Potențialul uman este unul din „factorii de definiție” care contribuie decisiv la dezvoltarea economiei naționale.

Totalul persoanelor active s-a micșorat de la 1474 mii în 2003 la 1235 mii în anul 2010 sau cu 16,2 la sută. Rata de activitate se micșorează de la 51,6% în anul 2003 la 41,6% în anul 2010, sau cu zece puncte procentuale. Numărul persoanelor active în spațiul rural s-a micșorat de la 810,9 în anul 2003 la 639,6 mii de persoane în anul 2010 sau cu circa 21,1 la sută. Rata de activitate în mediul rural a scăzut, respectiv, de la 49,3 la 37,5 la sută.

Totalul persoanelor ocupate s-a micșorat și în anul 2010 a format 84,3 la sută din numărul acestora în anul 2003, însă ponderea lor în totalul persoanelor active se menține, practic, la același nivel de 92 la sută chiar dacă rata de ocupare se reduce de la 47,5% în 2003 la 38,5% în anul 2010. Numărul persoanelor ocupate în activitatea economică rurală scade de la 774,5 mii (57,1% din totalul celor ocupați) în anul 2003 la 605,0 mii (52,9% din totalul celor ocupați în economia națională) în anul 2010 sau cu 21,9 la sută. S-a redus și rata de ocupare în activitatea economică rurală de la 47,1% în 2003 la 35,4 la sută în anul 2010.

Numărul salariaților ocupați în activitatea economică din Republica Moldova (tabelul 7) variază între 808,5 mii și 852,7 mii de persoane în 2006. Dacă numărul salariaților în anul 2010 a format 97,3% din cel al anului 2005, apoi totalul lucrătorilor pe cont propriu în anii de referință a constituit doar 63,9 la sută.

Tabelul 7. Salariați, patroni și lucrători pe cont propriu ocupați în activitatea economică din Republica Moldova, mii persoane

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Total persoane ocupate	1318,7	1257,3	1247,2	1251,0	1184,4	1143,4
Inclusiv:						
- salariați	830,6	852,7	831,7	850,3	836,6	808,5
- patroni	8,7	12,2	11,2	12,0	10,4	7,3
- lucrători pe cont propriu	464,7	364,9	375,2	358,9	307,1	297,1
Din total în spațiul rural	745,1	696,4	698,6	681,8	636,1	605,0
Inclusiv:						
- salariați	339,1	354,9	355,4	359,6	349,6	332,1
- patroni	1,7	2,5	2,1	4,0	3,5	3,2
- lucrători pe cont propriu	301,3	304,0	313,5	300,2	255,8	242,1
Din total în agricultură	537	422	409	389	334	315
%	40,7	33,6	32,8	31,1	28,2	27,5

Sursa: Calculele autorului după *Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și Șomaj, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2011.*

Numărul salariaților în spațiul rural în 2010, practic, se menține la același nivel. Însă numărul lucrătorilor pe cont propriu din spațiul rural s-a micșorat de la 301,3 mii în 2005 la 242.1 mii de persoane în anul 2010 sau cu circa o cincime. Dacă în anul 2005 ponderea lucrătorilor pe cont propriu forma 66,8% din totalul celor ocupați în spațiul rural apoi în anul 2010 forma doar 40 la sută.

Mai categoric s-a redus numărul persoanelor în agricultură de la 537 mii în 2005 la 314 mii în anul 2010 sau cu 41,5 la sută, ceea ce generează probleme serioase agriculturii naționale.

Ponderea celor ocupați în agricultură în totalul populației ocupate s-a redus de la 40,7% în 2005 la 27,5% în anul 2010. Dacă în anul 2005 în agricultură erau ocupați 72,1% din totalul celor ocupați în spațiul rural, apoi în anul 2010 – doar 52,1 la sută. Aproape trei pătrimi (73%) dintre cei ce practică agricultura, economia vânatului și piscicultura activează pe cont propriu.

Tabelul 8. Populația ocupată în activități economice pe grupe de vârste în Republica Moldova, mii persoane, 2010

Activități economice	Total	Grupe de vârstă					
		15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 și peste
Total	1143,4	117,8	275,8	262,8	311,1	153,4	22,5
Inclusiv în:							
- agricultură, economia vânatului și piscicultură	314,7	27,2	55,7	70,5	94,5	53,4	13,4
- industrie	145,8	16,8	35,7	35,1	39,0	18,3	0,0
- construcții	67,5	10,0	19,2	16,8	14,6	6,6	0,0
- comerț cu ridicata și cu amănuntul	213,4	29,7	64,2	49,1	49,6	19,4	0,0
- transporturi și comunicații	63,7	4,9	16,4	14,6	19,7	8,1	0,0
- administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială	250,7	18,6	54,7	59,7	74,8	37,8	5,2
- alte activități	87,6	11,1	30,0	16,9	18,8	9,8	0,0

Sursa: Calculele autorului după Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și Șomaj, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2011.

În agricultura națională domină populația cu vârsta înaintată. Dacă în totalul celor ocupați în activități economice (tabelul 8) ponderea persoanelor cu vârsta 25-44 ani forma 47,1%, celor cu vârsta mai mare de 55 ani – 15.4%, apoi a celor ocupați în agricultură – 40,1% și 21,2 la sută. Dacă populația cu vârsta de peste 55 ani în 2010 forma 15,4% din totalul celor ocupați în activități economice, apoi în totalul celor ocupați în agricultură, economia vânatului și piscicultură cei cu vârsta de peste 55 ani constituia 21,2 la sută.

Potențialul uman face parte din resursele care circulă liber pe tot spațiul terii. În această circulație se înscrie perfect și Republica Moldova. Însă, în țara noastră domină persoanele ce pleacă la lucru peste hotare. În anul 2008 erau declarate plecate la lucru peste hotare 309,7 mii și în 2010 – 311 mii (tabelul 9), ceea ce formează, respectiv, 24,7% și 27,2% de la totalul populației ocupate în Republica Moldova. Este în creștere de la 68,6% în 2008 la 70,9 la sută ponderea persoanelor ce pleacă din mediul rural. Cele mai multe persoane (61,7% din total) pleacă la lucru în Rusia, apoi urmează Italia, unde au plecat circa 18 la sută din total. Din totalul persoanelor plecate la lucru peste hotare domină (28,1% în 2008 și 32% în 2010) grupul persoanelor cu vârsta 25-34 ani urmat (27,3% în 2008 și 26,0 în 2010) de cel cu vârsta 15-24 ani.

Tabelul 9. Persoane inactivate din Republica Moldova declarate plecate la lucru peste hotare, mii persoane

	Anul	Total	din total			din mediul rural pe grupe de vârstă, ani				
			mediu rural	Bărbați	Femei	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Total	2008	309,7	212,6	201,4	108,3	58,1	59,8	51,7	38,4	4,6
	2010	311,0	220,5	198	113	57,3	70,5	48,9	37,3	6,4
Israel	2008	8,0	5,8	0,0	6,6	0,0	1,5	2,8	2,8	0,0
	2010	8,2	6,6	0,8	7,4	0,0	0,0	2,2	2,2	0,0
Italia	2008	55,4	33,9	17,2	38,2	6,8	8,7	9,6	7,6	0,0
	2010	58,6	38,5	18,5	40,1	6,1	10,7	8,9	10,4	2,2
Rusia	2008	191,1	137,8	147,5	43,6	40,2	38,9	33,0	22,8	2,9
	2010	191,9	142,5	147,2	44,7	42,8	45,0	32,1	20,1	2,6
Turcia	2008	7,9	5,6	1,6	6,2	1,7	1,8	0,0	0,0	0,0
	2010	9,0	6,3	1,5	7,5	1,6	2,0	0,0	0,0	0,0
Ucraina	2008	10,9	6,1	8,4	2,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0
	2010	6,5	3,8	5,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Sursa: *Calcululele autorului după Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și Șomaj, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2009, 2011.*

Faptul că populația, preponderent persoanele apte de muncă, pleacă din țara noastră în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit generează probleme serioase economiei naționale, inclusiv agriculturii. Dat fiind că mai mult de jumătate din cei ce pleacă au vârsta între 15 și 35 ani considerabil se va înrăutăți situația demografică și pe viitor va deveni extrem de complicată asigurarea economiei cu cei ce trebuie să producă bunuri și să presteze servicii. Sunt necesare măsuri economice și sociale pentru a motiva resursele umane să activeze în economia națională.

Astfel, afirmațiile că țara noastră are o agricultura supra saturată cu resurse umane nu este decât un mit și, evident, se cer măsuri eficiente pentru a tempera exodul populației din mediul rural și, în mod special, a celor ocupați în agricultură. Mai mult sunt necesare măsuri ce ar contribui real la „întinerirea” celor ocupați în agricultura țării noastre.

Sigur, reformarea economiei naționale a fost influențată de mulți factori, între care, considerăm noi, determinante au fost și rămân mecanismele și pârgghiile aplicate, corespunderea acestora, pe de o parte cerințelor economiei bazate pe relațiile de piață și, pe de altă parte, corespunderea lor celor practicate de țările Uniunii Europene.

Mecanismele și pârgghiile aplicate în agricultura națională pot fi grupate în administrative (de impunere directă), economice (de încurajare) și socio-psihologice (de convingere)

A. Reglementările administrative /sau directe/ prevăd:

a. Standarde. În sistemul național de certificare a produselor agroalimentare, sunt acreditate, în conformitate cu cerințele normelor europene și internaționale (Ghidul ISO/CEI și E nr. 45001-450013), 7 organisme de certificare și 28 laboratoare de încercări în diverse domenii. Se desfășoară revizuirea documentelor normative și identificarea standardelor din ramurile complexului agroindustrial. Se depun eforturi pentru formularea programelor de elaborare sau înlocuirea acestora cu standardele naționale ajustate la normele europene și internaționale. A fost elaborat Standardul Național SM-01-4 “Reglementări tehnice. Principii generale.”

b. Norme tehnologice. Marea diversitate a naturii aduce cu sine faptul că o măsură agricolă într-o localitate poate fi corectă, iar în alta dimpotrivă – greșită. Dat fiind faptul că omul realizează principiile generale, recomandările și îndrumările despre metodele de obținere a produselor agricole ecologice, extrem de important este respectarea normelor tehnologice stabilite pentru fiecare cultură ajustate la condițiile

concrete și vocația, abilitățile producătorului căruia îi revine misiunea de a mînuî atît normele cît și resursele naturale.

B. Pârghiile și instrumentele economice de intervenție în agricultură includ:

a. *Prețul*, care în linii generale exprimă "puterea societății" asupra membrilor ei, în agricultură poate avea atît efecte pozitive, cît și negative. Caracterul dominant de "putere a societății" asupra majorității membrilor ei se manifestă din plin dat fiind că constituie mecanismul final al rețelei de distribuție dintre producător și consumator.

Prețurile practic sunt baza relației de informații dintre producător și consumator. Pe de o parte ele semnalizează consumatorilor schimbările intervenite în cheltuielile de producție, precum și în poziția producătorului pe piață, iar pe de altă parte, ele orientează tendințele creative ale producătorului în conformitate cu dezideratele, mereu evolutive, ale consumatorului.

Indicii prețurilor de consum la produsele alimentare (tabelul 10), se majorează anual în raport cu anul precedent practic cu aceleași tempuri care oscilează de la 104,3% în anul 2002 la 113,7%-în anul 2005. Decalajul de spor anul al indicilor prețurilor la producția vîndută de întreprinderile agricole în raport cu anul premergător este mai pronunțat și variază de la 93,7% în anul 2004 la 139,2% în anul 2007.

Tabelul 10. Indici prețurilor (în medie pe an, anul precedent = 100)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Indicii prețurilor de consum, total	111,6	112,4	111,9	112,7	112,3	112,7	100,0	107,4
Inclusiv la produse alimentare	113,6	112,8	113,7	109,1	111,0	115,6	94,4	105,7
Indicii prețurilor la producția vîndută de întreprinderi agricole	120,3	93,7	105,5	102,9	139,2	85,8	81,5	142,9

Sursa: *Anuarele Statistice ale Republicii Moldova.*

Zilnic consumatorii se confruntă cu decizii privind cumpărăturile. Majoritatea dintre aceștia ar dori să cumpere cît mai multe produse. Dacă îi luăm în considerare pe toți consumatorii, adică dacă privim cererea totală din societate, atunci posibilitatea de a cumpăra cît mai multe produse va crește cînd prețurile vor scădea sau cînd vor spori veniturile, ceea ce incontestabil ilustrează interdependența dintre preț, venit și cantitatea cerută.

Cererea pe piața internă a produselor alimentare din țara noastră este condiționată de veniturile consumatorilor. Conform Anuarului Statistic al Republicii Moldova în anul 2010 ponderea populației cu veniturile disponibile pînă la 200 lei pe lună în mediul urban a format 0,5%, iar în spațiul rural – 2,2%. Dacă în spațiul urban populația cu veniturile disponibile pînă la 1000 lei pe o persoană pe lună constituia 28,8%, apoi în mediul rural – 59,2%.

Atât în mediul urban cît și în cel rural, categoric, domină cheltuielile pentru produsele alimentare și băuturile nealcoolice. Așa, în anul 2010 în urbe cheltuielile pentru produsele alimentare formau 37,8%, iar în spațiul rural – 44,1 la sută din totalul cheltuielilor.

În general, capacitatea de cumpărare ale consumatorilor este în funcție de venitul mediu lunar disponibil raportat la valoarea medie a minimumului de existență pe o persoană care, chiar dacă a sporit de la 51,4% în 2001 la 92,4% în 2010, rămîne încă insuficient pentru a acoperi minimumul cerut.

Oferta produselor alimentare este influențată de raportul prețului de vînzare și costului produsului. Raportul acestea trebuie să asigure profitul necesar pentru relansarea ciclului de producere și, cel puțin, a minimumului de existență a producătorului. În întreprinderile agricole din țara noastră prețul de vînzare format efectiv pentru o tonă de producție nu depășește semnificativ prețul de cost al acesteia. Așa, prețul de vînzare a culturilor cerealiere a crescut de la 1070 lei în 2004 la 1783 lei pentru o tonă în 2010

sau de 1,67 ori (tabelul 11), iar prețul de cost a sporit de 1,62 ori. Raportul prețului de vânzare și prețului de cost al culturilor cereale a evoluat de la 1,28 în 2006 la 1,31 în 2010. Situația este similară și pentru alte culturi, dar nu și pentru fructe și struguri. Dacă prețul de vânzare format efectiv pentru o tonă de struguri s-a majorat de la 2453 lei în 2004 la 3258 lei pentru o tonă în anul 2010 sau cu circa 33%, apoi prețul de cost al strugurilor în întreprinderile agricole a crescut de la 1675 lei în 2004 la 3361 pentru o tonă în 2010 sau de două ori. Raportul prețului de vânzare și prețului de cost al strugurilor a evoluat de la 1,46 în 2004 la 0,96 în anul 2010, ce a cauzat dezastru în această ramură a agriculturii naționale.

Tabelul 11. Prețul de vânzare și prețul de cost al producției în întreprinderile agricole

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Prețurile de vânzare formate efectiv pentru o tonă de producție în întreprinderile agricole, lei							
Culturi cerealiere	1070	1030	1114	2215	151	1054	1783
Semințe de floarea soarelui	2160	2348	2241	3963	2573	2402	4552
Sfecla de zahar	291	357	352	333	376	414	510
Legume-total	1199	1526	1398	2084	1897	1701	2223
Struguri	2453	3181	2754	2724	2487	1782	3258
Lapte și produse lactate	2453	2672	2881	3255	3939	3387	3809
Prețul de cost al producției în întreprinderile agricole, lei pentru o tonă, prețuri curente							
Cereale	837	856	977	1837	1038	1174	1358
Floarea soarelui	1570	1877	1733	3366	1853	2162	2292
Sfecla de zahar	231	281	305	379	274	472	355
Legume de câmp	1245	1390	1397	2354	1814	1976	2048
Struguri	1675	2410	2384	2346	2361	1809	3361
Lapte și produse lactate	2418	2457	2587	3270	3981	3325	3492

Sursa: Alcătuită de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Într-o economie aflată în echilibru există puține motive de a se dori influențarea prețurilor și veniturilor relative, ceea ce nu este valabil pentru agricultura țării noastre care, indiscutabil necesită măsuri de intervenție directă sau indirectă ale puterilor legislative, executive și juridice asupra politicilor de prețuri pentru a asigura un anumit echilibru de interese ale consumatorilor și producătorilor.

În acest scop considerăm oportună experiența UE care aplică prețuri indicative, altfel zis prețuri de orientare, echitabile pentru producători și consumatori; prețuri de intervenție de la care se declanșează mecanismul comunitar de susținere a veniturilor agricultorilor și prețul prag care este nivelul minim la care produsele importate pot accede pe piața internă. Autoritățile publice ar mai putea susține agricultura și prin preluarea de la producătorii agricoli a surplusului de produse la prețurile ce acoperă cheltuielile, în vederea stocării acestora și vânzarea lor în situația când piața acționează în favoarea cererii.

b. Impozitele și taxele reprezintă instrumente importante în reglementarea activității producătorilor agricoli. În agricultură se aplică astfel de impozite directe ca impozitul pe venit și impozitul funciar; care îndeplinesc funcțiile de reglementare și stimulare. Taxele speciale, accizele și taxa pe valoarea adăugată îndeplinesc funcția fiscală, fiind orientate spre formarea veniturilor în buget și a fondurilor extrabugetare.

O sursă majoră a bugetului ce vine de la sectorul agroalimentar este taxa pe valoare adăugată, care se află pe prima poziția cu 44% în 2006 și 59% în anul 2009 în structura sistemului de impozitare a întreprinderilor agricole (tabelul 12) și are tendința de creștere de la 265.6 în 2006 la 435,8 milioane de lei în anul 2009. Categorie, de la 17853 mii de lei în 2006 la 1080 mii de lei în 2009, s-a micșorat impozitul pe venit. Impozitul funciar care echivalează 1,5 lei pentru un grad-hectar a terenurilor cu

destinație agricolă, indiferent de nivelul venitului, în anii de referință s-a micșorat nesemnificativ.

Tabelul 12. Dinamica și structura impozitării întreprinderilor agricole, mii lei

	2006	2007	2008	2009
Impozitul pe venit	17853	10317	4722	1080
Taxa pe valoare adăugată	265645	343641	482281	435842
Impozit pe imobil	4370	3733	3773	3044
Impozit funciar	62847	57237	65486	56435
Impozitul pe venit al persoanelor fizice (salariați)	29959	29304	31499	27085
Taxa pe amenajarea teritoriului	3589	3059	2813	2410
Taxa pe apă	1380	2644	1937	1213
Taxa pe folosirea drumurilor	1094	875	850	568
Plata pentru contribuțiile sociale	173269	144380	168546	173023
Alte impozite și taxe	37845	54203	68456	40616
Total impozite, taxe și plăți obligatorii	597851	649393	830363	741316
Venitul din vânzări	4145300	4184200	5639300	4730000
Ponderea impozitelor taxelor și plăților în venitul din vânzări, %	14,4	15,5	14,7	15,67

Sursa: Alcătuită de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Povara fiscală asupra agriculturii, practic, se menține la același nivel. Dacă în anul 2006 sectorul agricol aduce o contribuție de 14,4% de la venitul din vânzări, apoi în 2009 ponderea impozitelor și taxelor a format 15,67%. Cota contribuției agriculturii la bugetul de stat este mai înaltă decât cota acestei ramuri în PIB, ceea ce vorbește de o presiune impozitară relativ înaltă și, evident, influențează negativ asupra dezvoltării acestui segment al economiei naționale.

c. *Subvențiile* sunt un alt instrument prin care se influențează considerabil situația din agricultură. Dotațiile, compensațiile și subvențiile din buget pentru întreprinderile agricole din Republica Moldova (tabelul 13) s-au majorat de la 76 740 mii de lei în 2005 la 413 354 mii de lei în anul 2009 sau de 5,4 ori. De raționalitatea utilizării suportului acordat producătorilor agricoli, care în anul 2009 a format 67,8 la sută din totalul suportului depinde, în mare măsură, eficiența activității exploatațiilor agricole.

Actualul sistem de subvenționare a agriculturii moldovenești, care poate fi caracterizat prin reducerea /în valoare reală/ alocațiilor bănești și suportul ad-hoc nebănesc, urmărește scopuri pe termen scurt și nu reflectă în nici o măsură obiectivul general al subvențiilor care este intensificarea dezvoltării agriculturii prin corectarea deficiențelor pieței. Așa, în viziunea autorilor, regretabil este faptul că în anul 2009 doar 2,3% din totalul suportului au fost destinate compensării cheltuielilor pentru plantarea culturilor perene.

Tabelul 13. Dotațiile, compensațiile și subvențiile din buget pentru întreprinderile agricole din Republica Moldova, mii lei

	2005	2006	2007	2008	2009
Total	76740	72022	357532	328623	413354
Inclusiv: – dotații pentru producția agricolă și compensarea cheltuielilor	254	3214	24888	30733	18675
Subvenționarea producătorilor agricoli	-	-	188287	200158	280265
Compensarea cheltuielilor pentru plantarea culturilor perene	42588	24076	-	-	9561
Compensații pentru pierderile întreprinderilor agricole care au suferit în urma calamităților naturale	30749	43437	41536	7465	9102
Alte dotații, compensații și subvenții	-	-	102683	90267	94931

Sursa: Alcătuită de autori în baza manuscrisului tezei de doctor în economie, „Perfecționarea reglementării de stat a sectorului agricol al Republicii Moldova, elaborată de Cimpoieș Liliana, Chișinău, 2011.

Conform Legii bugetului de stat pe anul 2012 pentru dezvoltarea agriculturii sunt prevăzute 775 967,8 mii de lei, ce constituie 3,5% din totalul cheltuielilor prevăzute în bugetul național. Din suma acordată dezvoltării agriculturii 40 617,6 mii de lei (5,2%) sunt mijloacele speciale și 112 561,2 mii de lei (14,5%) – se referă la proiectele finanțate din surse externe.

În scopul optimizării subvenționării agriculturii naționale considerăm necesar:

- Renunțarea la sistemul actual de compensații pentru condiții agroclimaterice, chiar dacă ele afectează sectorul agro-alimentar și încurajare implementării sistemului privat de asigurare;

- Anularea limitelor pentru fondurile existente, crearea noilor fonduri bugetare și extrabugetare din veniturile de la activitățile agroalimentare pentru susținerea financiară strict orientată la anumite activități din agricultură și prelucrarea materiei prime agricole;

- Stimularea exportului produselor agroalimentare prin rata de schimb preferențială. Fiecare euro obținut de la export se schimbă la rata majorată cu 1-2 lei în raport cu cea existentă;

- Asigurarea transparenței cheltuielilor statului pentru sectorul agroalimentar;

- Renunțarea la suportul ex ante (înainte de a obține producția), care este, de regulă, inefficient și intervenția statului ex post (după ce s-a obținut producția). Dar și mai bine după ce producția a fost realizată, stimulând agricultorii să producă cea ce-i solicitat pe piață și în mod special pe cea externă. Suportul de tip ex post poate fi oferit prin două mecanisme:

- a. Statul subvenționează o parte a prețului de piață acoperind cheltuielile de producție;

- b. Statul cumpără producția la prețul negociat, dar mai înalt decât costul. Producția este apoi vândută, inclusiv industriei de prelucrare, la un preț care poate fi mai redus decât cel plătit fermierilor pentru a nu afecta puterea de cumpărare a populației.

Reformarea economiei, orientată spre aplicarea tehnologiilor inovatoare, necesită tehnică eficientă, performantă, folosirea îngrășămintelor chimice și naturale, sisteme de irigare etc. Valoarea mașinilor utilajelor și instalațiilor de transmisie în prețurile curente s-a majorat de la 552 de milioane de lei în 2000 la 1 694 de milioane de lei în anul 2010 sau ceva mai mult de trei ori. Creșterea respectivă nu este însoțită de un spor adecvat al mijloacelor tehnice fizice folosite în agricultura națională. Numărul tractoarelor (tabelul 14) s-a majorat de la 39,5 în 2004 la 42,6 mii în 2009 sau cu 7,8 la sută. Fiecărui tractor în 2009 îi revenea 42,7 ha pământ arabil. În anii 2004-2009, numărul combinelor a sporit cu 23 la sută și în 2009 fiecărei combine îi revenea câte 383,3 teren arabil.

Tabelul 14. Mijloacele tehnice în agricultura națională

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tractoare	39500	40400	40454	40700	40800	42600
Combine	3852	3828	4170	4170	4170	4748
Pluguri	13888	14307	14900	14900	14980	15000
Semănători	9354	9445	10150	10150	10200	10250
Cultivatoare	13860	12209	13560	13560	13600	13600

Sursa: Alcătuită de autori în baza datelor Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare.

Fiecărui tractor în 2009 îi revenea 42,7 ha pământ arabil. În anii 2004-2009, numărul combinelor a sporit cu 23 la sută și în 2009 fiecărei combine îi revenea câte 383.3 teren arabil.

Cercetările [4, p. 105] arată că „circa 20% din numărul total de tractoare sunt totalmente uzate și nu mai pot fi reparate, cele în funcțiune sunt uzate la un nivel de cca

60-70%, iar jumătate din mașinile agricole sunt exploatate mai mult de 15 ani.” Evident, pentru reparația curentă și/sau capitală ale acestor mijloace tehnice se cer cheltuieli impunătoare, care, în cele din urmă, generează creșterea nejustificată a costurilor la produsele agricole.

Până în anii `90 ai secolului trecut parcul de tractoare se reînnoia cu circa 15%, iar cel al combinelor – cu 30 la sută. Chiar dacă în anii 2004-2010 au fost realizate și instalate 380 echipamente de irigare suprafața terenurilor irigate s-a micșorat de la 302,1 mii ha în 2004 la 226,3 mii ha în anul 2010. Chiar dacă îngrășămintele chimice au o tendință de creștere de la 14,6 în 2001 la 24,5 kg de substanță activă la ha în 2010, ele rămân insuficiente pentru garantarea unui rod acceptabil și stabil. Reformarea economiei prin „distrugerea creatoare”, prin schimbarea practică a caracteristicilor mijloace tehnice necesită implicații investiționale considerabile.

d. *Investițiile* se regăsesc în diverse hotărâri ale autorităților publice. Spre exemplu, poziția „d” din aliniatul 1 al articolului 2 din Legea bugetului de stat pe anul 2012 specifică stimularea investițiilor:

- pentru înființarea plantațiilor multianuale...
- pentru producerea legumelor pe teren protejat (sere de iarnă, solarii, tuneluri

Investițiile în capital fix pe obiecte de menire productivă în agricultura națională (tabelul 15) au sporit de la 90,7 milioane de lei în anul 1995 la 455,9 milioane de lei în 2005 sau de 5 ori, apoi s-au majorat până la 992,3 milioane în 2010 sau de circa 2,2 ori în raport cu anul 2005, dar ele nu satisfac cerințele.

Tabelul 15. Investiții în capital fix pentru dezvoltarea agriculturii, în prețuri curente, milioane de lei

	1995	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Investiții în capital fix pe obiecte de menire productivă	90,7	455,9	489,2	731,6	1020,2	923,3	992,2
din care:							
- publică	25,5	41,5	37,5	37,8	41,2	23,7	29,2
- privată	64,5	369,6	382,5	558,8	861,9	795,8	818,8
- mixtă (publică și privată)	0,7	6,9	5,4	20,1	14,9	2,6	0,9
a întreprinderilor mixte	-	32,9	61,8	110,2	98,1	87,2	116,8
a investitorilor străini	-	5,0	2,0	5,2	4,0	14,0	26,6

Sursa: Alcătuită de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

Constant și vertiginos s-au majorat investițiile în sectorul privat. Categorie, de la 5 milioane de lei în 2005 la 26,6 milioane de lei în 2010 sau de 5,3 ori au sporit investițiile în agricultura națională a investitorilor străini. Încă în anul 2001 a fost lansat „proiectul 2 KR” care reprezintă un grant tehnic pentru procurarea tehnicii agricole. Conform prevederilor acestui program producătorilor agricoli anual au fost realizate de la 43 tractoare în 2001 până la 518 tractoare în 2008 (tabelul 16), totalizând în acești zece ani 3158 tractoare ce alcătuiește 7,5% din totalul acestora în acești zece ani 3158 tractoare ce alcătuiește 7,5% din totalul acestora în 2010. Numărul combinelor realizate producătorilor agricoli în cadrul respectivului proiect variază de la 4 în anul 2004 la 59 în 2008, totalizând 338 combine în anii 2001-2010, ce formează 7,1% din totalul acestora în anul 2010. Însă investițiile străine rămân încă insuficiente, formând doar 2,7 la sută.

Tabelul 16. Tehnica agricolă realizată în cadrul proiectului 2 KR

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Total
Tractoare	42	172	310	492	294	405	332	518	198	395	3158
Combine	21	23	32	4	46	9	43	59	44	57	338
Agregate	42	21	30	21	222	11	56	137	70	114	488

Sursa: Alcătuită de autori în baza rapoartelor Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare.

În loc de concluzii

Dacă este să generalizăm, putem constata că desființarea sistemului centralizat administrat și instituirea unei economii bazate pe relațiile de piață, demontarea proprietății publice și constituirea proprietății private și alte procese dureroase de transformări radicale, altfel zis reformarea economiei naționale a fost și rămâne imperios necesară. Și atunci reproducem întrebarea care frecvent este sonorizată: De ce în douăzeci de ani reformarea economiei naționale evoluează atât de lent încât efectele ei se lasă așteptate?

Sigur, se aduc și se „argumentează” numeroase motive. Chiar dacă unele dintre ele sunt incontestabile, a rămas în anonimat mentalitatea căreia, în viziunea noastră, îi aparține „vina” cea mai mare. Reformarea economiei naționale reprezintă un sistem complex, parte componentă al cărui este omul reformator. Acest reformator vine din generația care s-a pomenit într-o țară independentă, venind din URSS unde în anii ‘50 a avut parte de o copilărie patriarhală, prins în școala, unde în anii ‘60 și legile fizicii acționau după indicațiile partidului, studiind în anii ‘70 în universitate cât de fericit va trăi în comunism, încadrându-se în anii ‘80 în câmpul muncii în perioada „luminoasă” a stagnării unde înflorea cumetrismul și prinsese la rădăcini corupția, iar în anii ‘90 i s-a încredințat reformarea economiei naționale.

Succesul celor antrenați în procesele de reformare depinde de curaj și imaginație – curajul de a sfida modelele predominante și de spiritul inovator, de performanța și de competența în a lua decizii adecvate, de a acționa, dar nu justifică insuccesele. Competență și performanță, după Boettinger [5], se dobândește prin „metode transmise de la profesor la elev...”. Dar sistemul de instruire nu satisface cerințele economiei în curs de reformare.

Referințe bibliografice

1. Acte normative cu privire la problemele economice și bugetare (1990-1992), Chișinău, 2002
2. Anuarul statistic al Republicii Moldova, Ed. Statistica, Chișinău, 2011
3. Bran P. Economica valorii, Editura Știința, Chișinău, 1991
4. Cimpoieș Liliana, Perfecționarea reglementării de stat a sectorului agricol al Republicii Moldova, Teză de doctor în economie, Chișinău, 2011
5. Corodeanu Daniela Tatiana, Management. Comportamentul și performanța întreprinzătorului român, Tehnopress, Iași, 2007
6. Drucker Peter, Despre profesia de manager, Editura Meteor press, București, 1999
7. Smith A., Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei, vol. I, Editura Universitas, Chișinău, 1992